

שׁו"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 12

הקדמה

מצות עשה מן התורה לקדש את השבת בכניסתה, וקידוש זה נעשה ע"י דיבור שנאמר "זכור את יום השבת לקדשו", וזכרהו - זכירת שבת וקידושי, כלומר שיש לציין את כניסת השבת בזכירה בפה ולא רק בזיכרון או במחשבה.

קידוש על היין - י"א שחובת הקידוש על היין בשבת היא דאורייתא². ויש אומרים שמדאורייתא מצות קידוש הינה רק בדיבור, וקידוש על היין הינו מצווה מדברי סופרים³, ודרשו רבותינו רמז לכך מהפסוק 'נזכירה דודך מיין', מרמז שהזכירה תהיה על כוס יין דווקא. והעיקר להלכה שהקידוש על היין הינו מדרבנן⁴.

בחובת קידוש שווים האנשים הנשים והילדים כאחד⁵, ואף על פי שזוהי מצוות עשה שהזמן גרמא, כיון שהנשים שייכות ב'שמור' - בשמירת שבת, כך הן שייכות ב'זכור' - בזכירתה⁶.

אם שתו יין ישירות מהבקבוק, האם כל הבקבוק נקרא פגום, ואסור לקדש עליו?

אין לקדש על 'יין פגום', דהיינו יין שכבר שתו ממנו, מפני שאין זה מכובד לקדש ולברך את ה' על משקה שאינו פגום ששתו ממנו²⁰. אפילו אם שתו ישירות מן הבקבוק כל הבקבוק נהפך להיות פגום ואין לקדש על היין שבו²¹. אם לא שתו ישירות מפיית הבקבוק אלא מהאוויר אין זה פוגם את היין לקידוש²².

כוס שקידש עליה, וטעם ממנה ע"י כפית או כוס אחרת, האם הכוס נקראת 'פגומה' ואסור לקדש עליה שוב?

אם שפכו מעט מן הכוס לכוס אחרת, או לקחו ממנה בכפית, או אפילו מעט עם האצבע, הכוס איננה נקראת פגומה ומותר לחזור ולומר עליה קידוש²³. אולם, אם שתו מהכוס על ידי קשית, ראוי להחמיר ולא לקדש על כוס זו²⁴.

יין שטעמו ממנו ונפגם, מה הדרך לתקן אותו כדי שיהיה ראוי לחזור ולקדש עליו?

ניתן לתקן כוס פגומה ששתו ממנה לפני הקידוש, וע"י התיקון רשאי לחזור ולקדש על כוס זו. תיקון זה נעשה על ידי שיוסיפו מעט יין לכוס, או אפילו כמה טיפות מים, ובלבד שהיין או המים המוספים יהיו מכלי שלא שתו מתוכו²⁵.

אם לא מוצאים יין אחר מלבד כוס יין זו ששתו ממנה, ואי אפשר לתקן את היין כפי הפתרונות הנזכרים ניתן להוסיף ליין ולתקנו ע"י שאר משקאות כל עוד המשקאות הנ"ל אינם משנים את טעם היין, ואם אין לו גם שאר משקאות, לכל הפחות להעביר את הכוס לכוס אחרת.

מה הם סוגי היינות הכשרים לקידוש?

מעיקר הדין מי שקשה לו לשתות יין יבש יכול לקדש גם על יין מתוק, מיץ ענבים, או יין מוגז⁷. ראוי ונכון לקדש על יין יישן, כלומר שעברו עליו ארבעים יום מזמן סחיטת הענבים⁸. ויש מחמירים לכל השיטות ולכל הדעות, לקדש על יין טהור ללא תוספות סוכר או בישול, מה שמכונה בימינו 'יין יבש' כדי לצאת ידי חובת כל השיטות המצריכות שיהיה היין של הקידוש ראוי לקיים עימו את מצוות ניסוך היין שעל גבי המזבח⁹.

אכן, מי שקשה לו לקדש על יין יבש מחמת טעמו או מחמת האלכוהול שבו, די לו שיקדש על יין חצי יבש או מתוק או מיץ ענבים, ובתנאי שיש בו כ- 70% יין¹⁰.

האם מותר לסחוט ענבים בערב שבת, כדי לקדש במיץ היוצא מהם, גם קודם שתסס היין?

מותר לסחוט ענבים קודם שבת קודש, ולקדש עליהם, ואין צורך לקדש על יין שעבר את כל תהליך הייצור המסורתי¹¹.

מי שחולה בסוכרת ואינו יכול לשתות יין רגיל, האם יכול להפיק יין מצימוקים ולקדש עליו?

ניתן להכין יין מצימוקים לחים כל זמן שיש בהם מעין דבש היוצא על ידי לחיצה, הכנת היין תעשה על ידי שישרה את הצימוקים במים ביחס של 25% צימוקים (לפחות) למשך 72 שעות, ואח"כ יסחט את הצימוקים, וימצא מהם יין, ואז רשאי לקדש על יין זה¹².

האם מותר לקדש על יין מוגז או על יין

בטעמים?

מותר לקדש על יין מוגז שאין בו תוספת טעמים שונים, אולם יין בטעמים שונים כגון טעם אפרסק וכדומה, אבד ממנו טעם יין ושם יין ופסול לקידוש¹³.

יין אדום או יין לבן, על איזה מהם עדיף לקדש, ומה הדין אם היין הלבן משובח ממנו?

היין המהודר ביותר לקידוש הינו יין אדום, משום שנאמר בפסוק: "אל תרא יין כי יתאדם". אמנם, גם יין לבן או שקוף או צהבהב כשר לקידוש¹⁴. אם היין הלבן טוב יותר מהאדום, מותר לכתחילה לקדש על היין הלבן¹⁵. במידה ויש לו מעט יין אדום, טוב שימהל את היין האדום ביין הלבן כדי שיראה כ"יין אדום, ואין לחוש בזה משום צובע¹⁶.

קידש על היין, וכשטעם מהיין גילה שהיין החמיץ, האם צריך לחזור ולקדש על יין אחר?

יין שהחמיץ אין לקדש עליו, כיון שאין זה מכובד לקדש על יין שקשה לשתות אותו¹⁷. אם קידש בליל שבת על יין, וכשטעם ממנו נמצא שהחמיץ, צריך לחזור ולקדש על יין אחר, ולברך מתחילה ברכת הגפן וברכת הקידוש, במה דברים אמורים, שהיה חומץ גמור (שאם שופכים ממנו על גבי קרקע הוא מבעבע) אבל כל שאינו מבעבע אין אנו בקיאים בו אם הוא חומץ או יין, וספק ברכות להקל¹⁸.

האם מותר לקדש על יין שהיה מגולה כל לילה?

יין שהיה מגולה כל הלילה אין לקדש עליו, כיון שאין הדבר מכובד לקדש על משקה שלא היינו מכבדים עמו אדם חשוב¹⁹.

14 שו"ע שם סעיף ד, ובמשנ"ב שם ס"ק י. וש"ע סי' תעב סעיף יא, ובמשנ"ב ס"ק לח.
15 משנ"ב רעב ס"ק י.
16 משנ"ב סימן שכ ס"ק נו.
17 שו"ע סימן רעב סעיף ג, ומשנ"ב שם.
18 משנ"ב סימן רעב ס"ק עח. אחרונים.
19 שו"ע סימן רעב סעיף א.
20 שו"ע סימן רעב סעיף י.
21 שו"ע סימן קפב סעיף ג.
22 משנ"ב שם ס"ק יח.
23 שו"ע סימן קפב סעיף ג.
24 שערי תשובה שם ס"ק י בשם שבות יעקב.
25 שו"ע סימן קפב סעיף ו, ובמשנ"ב שם.

1 רמב"ם הלכות שבת פרק כ"ט הלכה א'.
2 רש"י ברכות כ' ע"ב ד"ה 'קידוש היום'.
3 רמב"ם שם הלכה ו'.
4 משנ"ב סימן רעב ס"ק ב.
5 ילדים היודעים ומכירים עניין שבת, עיין ש"כ פרק מז סעיף ז עמוד צג.
6 שו"ע סימן רעב סעיף ב.
7 שו"ע סימן רעב סעיף ב.
8 משנ"ב סימן רעב ס"ק ה'.
9 תשובות והנהגות (חלק א סימן רג).
10 אשרי איש (חלק ב עמ' עב).
11 שו"ע סימן רעב סעיף ב.
12 שו"ע שם סעיף ו, ובמשנ"ב שם ס"ק טז.
13 ילק"י (שבת א ח"ג עמ' תקסט ס"ט, ושם עמ' תקע ד"ה יין).

ואם כל הפתרונות הנ"ל אינם ניתנים ליישום בדיעבד מותר לקדש על הכוס כמות שהיא²⁶.

אם אין לו יין לקידוש ליל שבת, על מה רשאי יקדש?

במידה ואין תחת ידו יין כשר לקידוש ואי אפשר להשיג אותו בסביבה הקרובה, כליל שבת - יקדש על החלות (ולא על חמר מדינה). דהיינו, ייטול ידיו, יברך המוציא, ולאחר מכן יאמר את נוסח ברכת הקידוש, ואז יאכל.

כשאין לו יין כליל שבת יקדש על החלות ולא על חמר מדינה כמבואר, משום שנאמר בפסוק "וקראת לשבת עונג" ודרשו חכמינו שקריאת שמה של השבת [הקידוש] יהיה על מה שמתענג בה, והיינו עיקר הסעודה שהיא הפת²⁷.

מי שאין לו יין לקידוש היום או להבדלה, על מה יקדש?

במידה ואין תחת ידו יין כשר לקידוש ואין באפשרותו להשיג יין בסביבה הקרובה, בקידוש היום או להבדלה, יכול לקדש על "חמר מדינה" (ולא יקדש על החלות, מפני שאם יקדש על החלות אין שום היכר שעושה כן לקידוש, כיון שאין כל תוספת בקידוש היום מלבד ברכת הגפן, והרי אף בחול רגיל לברך המוציא לחם מן הארץ)²⁸.

מהו "חמר מדינה" שמוותר לקדש עליה?

"חמר מדינה" הגדרתו הכללית היא 'משקה חשוב', ונחלקו הפוסקים באופיו של משקה זה: לדעת הספרדים: חמר מדינה הוא דווקא משכר המכיל אלכוהול, הממלא את מקומו של היין, בכך, שמשמשים בו סעודות גבוהה, ומכבדים בו אנשים באירועים וסעודות גדולות, כגון בירה, וויסקי, וודקה, עראק וכדומה²⁹.

ולדעת האשכנזים: "חמר מדינה" הוא כל משקה שמוגדר 'חשוב' באותו המקום, כגון בירה או מיץ טבעי (לא מים עם תרכיז וסוכר) גם אם אינו משכר או מכיל אלכוהול, אולם המשקים הבאים אינם נחשבים "חמר מדינה": קפה, תה, קוקה קולה וכדומה³⁰.

מי שקשה לו מאוד לשתות יין בשיעור מלא לוגמיו הנצרך בקידוש, האם יכול לקדש על "חמר מדינה"?

בשעת הדחק, כגון שאין לו יין או אם אינו מסוגל לשתות יין בשיעור מלא לוגמיו יכול לעשות קידוש היום על משקאות אלו, אך בקידוש הלילה אינו רשאי לקדש על חמר מדינה ואם קידש בהם לא יצא ידי חובה אפילו בדיעבד. גם כאשר מקדשים על "חמר מדינה", חלים כל כללי הקידוש כגון שתיית מלא לוגמיו ודיני הכוס שיבוארו בהמשך³¹.

מי שנמצא בשבת במלון, ונגעו בבקבוקי היין עובדי המלון שאינם יהודים או יהודיים שאינם שומרי תורה ומצוות, האם רשאי

לקדש על יין זה?

אסור לקדש על יין שמזג אותו או שנגע בו גוי, כיון שחוששים שהגוי ניסך [ייחד והקדיש] את היין לעבודה זרה, ואף שכיום אין הגויים יודעים לנסך יין לעבודה זרה, מכל מקום גזרו חכמים על יין גויים מחשש נישואים ותערובת עמהם³². כמו כן, אדם שאינו שומר שבת ומחלל שבת ברבים, אין לקדש על יין שנגע בו או מזג אותו³³.

חשוב לציין, כי כל חשש פסילת היין לקידוש על ידי מזיגת יין על ידי נכרי או על ידי מחלל ומזלזל בקדושת השבת, היא רק ביין חי שאינו מבושל, אולם ביין מבושל אין חשש יין נסך, והיין כשר לקידוש, ולכן יש לבדוק כל מקרה לגופו האם היין שנגע בו הגוי היה מבושל³⁴.

האם יין מפוסטר דינו כיון מבושל, לעניין שאם נגע בו גוי לא נפסל לקידוש?

כל חשש פסילת היין לקידוש על ידי מזיגת יין על ידי נכרי או על ידי מחלל ומזלזל בקדושת השבת, הוא רק ביין שאינו מבושל, אולם ביין מבושל אין חשש יין נסך, והיין כשר לקידוש³⁵. כיום הרבה מסוגי היינות עוברים תהליך "פסטור" (הרתחת היין לדרגת חום של שמונים מעלות, בתוך מיכל אטום, ולאחר מכן היין עובר קירור מיידי). "פסטור" זה מועיל מעיקר הדין להיחשב כיון מבושל, ואין נגיעת נכרי ומחלל שבת פוסלת יין זה לקידוש. אמנם, כל זה מעיקר הדין, אך מהיות טוב, נכון לכתחילה להימנע ממוגע של נכרי גם ביין מפוסטר, אך אין לאסור זאת בדיעבד. פסטור כבישול כנ"ל, ולכן כאשר מארחים אנשים שאינם שומרי שבת יש לבדוק בתווית בקבוק היין, שהיין עבר תהליך פסטור³⁶.

אם הבעל חולה, האם אשתו יכולה לקדש עבורו ועבור שאר בני המשפחה ולהוציאם ידי חובה?

נשים חייבות בקידוש, הן בקידוש היום והן בקידוש הלילה, ואף על פי שמצווה זו היא 'מצוות עשה שהזמן גרמא', דרשו רבותינו "זכור ושמור" 'מי שישנו בשמירה, ישנו בזכירה' ולכן כשם שנשים חייבות בשמירת השבת כך הן חייבות בזכירתה³⁷.

מאחר והאישה חייבת בקידוש כמו האישה, יכולה לקדש ולהוציא ידי חובה גם גברים. ומכל מקום משום צניעות, נכון שאישה לא תוציא אנשים ידי חובת קידוש, אולם את בני ביתה רשאית להוציא ידי חובה³⁸.

אם אב המשפחה אינו נמצא, האם הבן שלא עשה 'בר מצווה' יכול לקדש עבור בני הבית?

קטן שלא הגיע לגיל מצוות כלומר פחות מגיל שלוש עשרה שנה, אינו יכול להוציא את הגדולים ידי מצוות קידוש (אבל את אחיו הקטנים מגיל בר-מצווה, מוציא ידי חובה),

ועל כן אין לכבדו באמירת הקידוש. ולכן, כאשר אבי המשפחה אינו נמצא בביתו, יקדש אחד מבני הבית הגדול מגיל בר מצווה, או שתקדש האמא³⁹.

אם אין מי שיודע לקדש מלבד קטן שלא עשה 'בר מצווה', האם יכול לקדש ולהוציא את בני ביתו ידי חובה?

במידה ואין אחר שיאמר את הקידוש מבלעדי הקטן, כגון שאינם יודעים לקרוא וכדומה, יחזרו שאר המסובים מילה במילה אחרי הקטן עד שיסיימו את כל נוסח הקידוש, ולאחר מכן ישתו מכוס הקידוש ללא עניית אמן על ברכת הקטן, וטוב שיהיה ביד הגדולים כוס יין בזמן אמירת הקידוש⁴⁰.

זמן הקידוש

הנהוגים להתפלל בערב שבת מוקדם, האם יכולים לקדש לפני צאת הכוכבים?

ניתן לקבל שבת מוקדם ולהתפלל ערבית מיד מ'פלג המנחה' (שעה ורבע מסוף היום). המנהג הרווח הוא לקדש ולאכול מיד כשחוזרים הביתה, מבעוד יום, וטוב להקפיד לאכול כזית לחם לאחר צאת הכוכבים⁴¹. המתפללים מוקדם בערב שבת יש להם להקפיד להתפלל מנחה לפני 'פלג המנחה', כדי שלא יהיה תרתי דסתרי. בתפילת ערבית מוקדמת אומרים קריאת שמע כרגיל אך לא סופרים ספירת העומר, ויש לזכור לחזור ולקרוא פעם נוספת קריאת שמע, וכן לספור ספירת העומר - אחרי צאת הכוכבים⁴².

מי שלא קידש קידוש הלילה, עד מתי יכול לקדש, והאם יש לקידוש 'תשלומים'?

הקידוש של ליל שבת זמנו כל הלילה. ומי שנאנס ולא קידש קידוש הלילה מחמת חולי וכדומה יכול לקדש את נוסח קידוש הלילה ביום, וחותר בכרכה, אולם אין לו להזכיר את אמירת 'ויכולו השמים' וכו' כיון שכליל שבת הייתה גמר מלאכת השמים והארץ, ולא ביום שבת⁴³.

האם נכון לקבוע שיעור או חברותא ללימוד קודם קידוש הלילה?

אחר תפילת ערבית ימחר לביתו לקדש ולאכול מיד, שמצווה להקדים לקדש את השבת, ולכן לא יתעכב בבית הכנסת, אלא יזדרז לביתו כדי לקדש⁴⁴.

עד מתי ניתן לקדש קידוש היום?

תקנו חכמים לקדש על היין גם קודם סעודת שחרית, כמו בסעודת הלילה⁴⁵. קידוש היום שעושים בשבת בבוקר, זמנו כל היום. אמנם, אין לאחורו לאחר חצות היום, לפי שאם לא יאכל עד חצות נחשב כמתענה בשבת ואסור להתענות בשבת, ולכן יקפיד לקדש ולאכול קודם חצות היום⁴⁶.

39 משנ"ב סימן רע"א ס"ק ב, ועיין בביה"ל שם.

40 משנ"ב שם ס"ק ג.

41 שם סעיף א. ומשנ"ב ס"ק א, ב, וביה"ל ד"ה מיד, ומשנ"ב סימן רס"ז ס"ק ו.

42 אם עדיין לא הגיע זמן צאת הכוכבים, יקדש ויאכל, ואין צורך להפסיק באמצע סעודתו לספור כשמגיע צאת הכוכבים הייתה והתחיל בהיתר. (סימן תפ"ט ס"ד ברמ"א) וגם לקריאת שמע אינו פוסק, אבל בהתחיל תוך חצי שעה, לבני ספרד אין צורך להפסיק לקריאת שמע, (ב"י בסימן רס"ז ס"ב דלענין אכילה קודם ק"ש סומכים על ר"ת שיוצא מפלג המנחה) ולבני אשכנז יש להפסיק לקריאת שמע. (משנ"ב שם ס"ק ו) ולספירת העומר פוסק וסופר, הייתה והתחיל באיסור. (סימן תפ"ט ס"ד ברמ"א).

וכשהוא תוך חצי שעה לצאת הכוכבים (בסימן תפ"ט שעה"צ אות כ"ט) אסור לכתחילה להתחיל לאכול וגם לספור לא יכול, לכן מבעוד ירושם תזכורת על פתק ויתן בשולחן או צלצול בשעון מעורר, ואז מותר לאכול.

43 ש"ע שם סעיף ה, ובמשנ"ב שם.

44 ש"ע שם סעיף ה, ובמשנ"ב שם.

45 ש"ע סימן רע"א סעיף א.

46 ש"ע סימן רפ"ט סעיף א.

46 ש"ע סימן רפ"ט סעיף א.

26 ש"ע שם סעיף ז, ובמשנ"ב שם ס"ק ל, לב.

27 ש"ע סימן רע"ב סעיף ט, ובמשנ"ב שם ס"ק כו, כח.

28 ש"ע סימן רע"ב סעיף ט, ובמשנ"ב שם.

29 ש"ע יב"א ח"ג א"ח ס"י יט בשם בעל הלכות קטנות (ה"א סימן י).

30 משנ"ב שם ס"ק כד, כה, ובאגרו"מ (א"ח ח"ב סימן ע"ה) כתב דחמר מדינה היינו משקה שאין השתייה מנוהגת צמא, אלא שותים ממנו לשם כבוד הסעודה או הארוחים.

31 ש"ע שם סעיף ט, ומשנ"ב שם ס"ק ל.

32 ש"ע י"ד סימן קנ"ג סעיף א, באר היטב א"ח סימן רע"ב ס"ק ב בשם הלכות קטנות.

33 ב"י (י"ד סימן קט) בשם בה"ג (הלכות שחיטת חולין דף קכו עמוד ד).

34 ש"ע י"ד סימן קנ"ג סעיף ג.

35 ש"ע י"ד סימן קנ"ג סעיף ג.

36 אחרונים.

37 ש"ע סימן רע"א סעיף ב.

38 ש"ע שם, ובמשנ"ב ס"ק ד.